

Identiteetti ruotsinsuomalaisten voimavarana

Ihmisyyteen kuuluu keskeisesti kyseily: Kuka minä olen, kuka olen ollut ja mikä minusta tulee? Sen inhimillisempää pohdintaa ei voine olla. Identiteetin tarve tekee ihmisestä ihmisen. Identiteetillä on keskeinen merkitys ihmisen käyttäytymiselle, psyykkiselle kehitykselle tai hyvinvoinnille yleensä. Monet toiveemme, valintamme tai ratkaisumme koskevat nimenomaan suhdetta omaan minään. Ellei ihminen ojentaudu oman olemuksensa mukaan, niin hän suuntautuu jonkin muun mukaan — kenties itselleen täysin vieraan tai ristiriitaisen asian perusteella.

Jokainen lienee myös käytännön elämässä kokenut, että identiteettiin liittyy kaksi peruspiirrettä. Toinen koskee samaistumista omaan taustaansa, kuten kansallisuuteen ja toinen yksilöllistä omaleimaisuutta. Mutta mikä osuus identiteetissä sitten on suomalaisuudella ja mikä jonkinlaisella yksilöllisellä minuudella vai onko keinotekoista erottaa niitä ollenkaan toisistaan? Emme voi myöskään sivuuttaa kyseisten käsitteiden välistä suhdetta, mikäli identiteettiä halutaan analysoida pintaa syvemmälle.

Raimo Rönholm, Suomen Akatemian erikoistutkija.

Kansallisuuden kautta yksilöllisyyteen

Suomalaisena omiemme parissa tulemme tuskin ajatelleeksi minän ja kulttuurijuurien välistä yhteyttä. Valtakulttuurissa jonkin ilmiön jokapäiväisyys voi olla oman tarkastelunsa este. Suomalaisuus on kuin jokapäiväinen leipä: itsestään selvä asia. Minuuttakaan ei tarvitse mitata omaa kansallista taustaansa vasten. Ihminen on yksinkertaisesti syntynyt itsestään selvään kansanryhmään, joka ei näkyvästi koettele hänen taustaansa.

Mutta jo niinkin läheisen kulttuurin parissa kuin Ruotsissa oman kansallisuuden ja minän välinen yhteys alkaa tavalla tai toisella aktivoitua. Yksilö suodattaa persoonansa läpi kulttuurihistoriallisen todellisuuden: olen suomalainen. Ihminen ei tavallaan olekaan persoona vain "minänä" vaan ennen kaikkea tietyn kulttuurin edustajana.

Siirtolainen kokee ikäänkuin yllättäen, että suomalaisuudesta on syntymästä saakka kasvanut runko hänen minäpuuhunsa. Minuus rakentuu tai nakeruu kansallisten juurien kautta. Kyseessä on prosessi, jossa kansallinen ja persoonallinen identiteetti lomittuvat toisiinsa.

Tosin tämä kansallisen tietoisuuden aste voi vaihdella huomattavasti eri ihmisten kesken. Oleellista on kuitenkin se, että kansallisuuden merkityksestä kasvaa keskeinen osa ihmisen minämerkitystä. Hän näkee sekä puutteensa että hyveensä ikäänkuin kansallisten juurien läpi. Se on peili, josta hän peilaa ja häntä peilataan.

Leimaamisen syyt ovat usein kansallisia, vaikka kokemukset ovat yksilöllisiä. Vaikka ihminen voikin tehdä eron yksilöllisen ja sosiaalisen identiteettinsä välillä, hän tiedostaa olevansa kulttuurinsa tuote. Hänessä on kansallisuuden leima, jonka välityksellä kokemukset sisäistyvät.

Siirtolaisuus virittää näkökulmia

Identiteetin kannalta siirtolaisolot tarjoavatkin otollisen kentän kyseisen käsitteen monitasoiseen analyysiin. Kyseessä on eräänlainen marginaalitalanne, jossa tutkittava ilmiö, kulttuurijuurien merkitys, virittyy tieteellisesti havaittavaksi.

Koneiden tekniset heikkoudet havaitaan usein vasta ylisuurissa rasituksissa. Ihmiselle, biologiselle koneelle, vieraan kulttuurin parissa eläminen voi muodostua eräänlaiseksi rasiustestiksi, jossa ihmisen kulttuurikonttia ravistellaan.

Kahden asian suhteesta, minän ja suomalaisuuden, on vaikea saada irti olennaisia nyansseja, ellei sitä päästä tutkimaan sellaisena kuin se arkitilanteissa normaalisti toimii. Vähemmistökulttuurin jäsenenä elettäessä persoonallisuuden olemus voi todentua suureena, joka valtakulttuurissa on tavallisesti tiedostamaton tai vaikeasti lähestyttävissä. Ihmisen on vaikea eritellä kokemusperäisesti minuutensa ja suomalaisuutensa tilaa, ellei hän ole joutunut kyseistä ilmiötä kouriintuntuvasti kohtaamaan.

Kahden kulttuurin vuorovaikutuksessa elämäntilanteen muutokset priorisoivat esiin sellaisia tekijöitä, joiden merkitys yksilön arkitodellisuudessa joutuu päivittäin testattavaksi. Tämä avaa uudenlaisia näkökulmia ihmisen käyttäytymisen ymmärtämiseen, näkökulmia, joilla käytännön lisäksi on mielenkiintoa myös perustutkimuksen kannalta.

Tutkimusongelma ja viitekehys

Meneillään olevan ruotsinsuomalaisia lapsia ja nuoria koskevan tutkimusprojektini perusongelmana on tarkoitus selvittää yhtäältä, miten eri tavoin kansallinen identiteetti kytkeytyy, heijastuu tai kerrostuu suhteessa minään. Toiseksi on syytä eritellä näiden kytkentöjen välisiä strategioita ja niiden yhteyksiä ihmisen elämäntilanteeseen: kouluun, kaksikielisyyteen, tulevaisuuden tavoitteisiin, työtä ja elämää koskeviin arvoihin.

Ongelman kannalta tarkastelulle keskeistä teoreettista taustaa ovat tarjonneet minäkäsitystä ja samaistumista koskevat näkökulmat sekä kaksikielisyyttä ja asenteiden olemusta selvittävät teoriat.

Minäkuvan kehityksen ja identiteettiongelmien ymmärtämiselle on olemassa useita lähestymistapoja: persoonallisuusrakenteen teoria, psykodynaaminen identiteettiteoria, antropologis-psykologiset tutkimukset tai sosiaalipsykologiset selvitykset. Kullakin orientoitumistavalla on omat rajoituksensa. Useimmissa teorioissa minää tarkastellaan kokonaisuutena, joka muodostaa hierarkisen järjestelmän. Systemin perusosilla on sisäiset suhteet, jotka kehityksessä vaikuttavat toisiinsa.

Tutkimusongelman kannalta keskeisiä ja käyttökelpoisia viitekehymiä ovat nimenomaan sosiaalisen ja etnisen identiteetin teoriat, joiden lähempään eritte-

lyyn tämän artikkelin volyyymi ei anna sijaa. Oleellista on kuitenkin se, että näistä lähtökohdista persoonallisuus voidaan käsittää sisäistyneeksi kulttuuriksi, jonka elimellinen osa on kansallinen identiteetti.

Tutkimusaineisto

Paikallisesti tutkimusaineisto voidaan jakaa kahteen pääosaan: Pohjois- ja Etelä-Ruotsista kerätty materiaali. Edellinen käsittää lähinnä Tornionjokilaakson ja sitä ympäröivät paikkakunnat Luulajaan saakka. Jälkimmäinen koostuu etupäässä Tukholman lähellä sijaitsevasta Botkyrkan kunnasta.

Myös ajallisesti aineisto on jaettavissa kahteen periaatteelliseen osaan: seurantatutkimukseen ja edellisessä kappaleessa mainittuun otokseen. Seurannan nykyvaihetta on vaikea paikallisesti yleistää tai rajata, koska tutkittavat asuvat tällä hetkellä eri puolilla Ruotsia, ja osa on muuttanut Suomeen.

Valinnan kriteerinä on ollut kahden kulttuurin kohtaaminen ja siinä esiin nousevat ongelmat. Tässä mielessä kummatkin paikalliset pääkohteet täyttävät omaleimaisella tavallaan kriteerin muodon ja hengen. Lisäksi otokseen on haluttu saada mahdollisimman edustava näyte sekä suomalais- että ruotsalaisluokkia käyviltä siirtolaisoppilailta. Tällainen vaade ei onnistu millä alueella tahansa, koska suomalaisluokat keskittyvät vain tietyille paikkakunnille.

Tornionjokilaaksolla on kahden kulttuurin ilmiönä pitkä historiallinen perinne. Botkyrka puolestaan edustaa siirtolaisten koulutusjärjestelyissä maan edelläkävää ja modernia paikkakuntaa. Siellä myös omakielisten luokkien toiminnalla on taustanaan vankkaa kokemusta. Sen lisäksi paikkakunnalla käy oppilaita myös ruotsalaisluokilla. Taus-

toihin perehtymistä on edesauttanut myös se, että olen ollut aikoinaan Botkyrkassa sekä siirtolaisopettajana että ruotsalaisluokan opettajana.

Otokseen on oppilaiden lisäksi kuulunut opettajia ja muita koulualan asiantuntijoita sekä joitakin lasten vanhempia. Oppilaat ovat Ruotsin peruskoulun keski- ja yläasteen suomalaisia siirtolaislapsia ja opettajat heidän luokanvalvojiaan tai aineopettajiaan. Aineistoa on täydennetty vielä seurantatutkimuksella, työelämässä tai opiskeluvaiheessa olevilla henkilöillä.

Tuloksia

Laajan projektin analyyseistä otetaan seuraavassa esiin tulokset, jotka koskevat minän ja suomalaisuuden välistä yhteyttä, kulttuurisidettä. Metodisesti suhde-efekti on saatu siten, että kullekin koehenkilölle on muodostettu uusi muuttuja sen mukaan, missä suhteessa minäarvio on suomalaisarvioon. Tutkitavista on tarkasteltu kahta ääriyhmää, etäälle ja lähelle arvioineet. Samalla tarjoutuu mahdollisuus tarkastella sitä, kumpi merkitsee enemmän: yleiskäsitys itsestä sinänsä vai kyseinen suhde.

Kulttuurisiteellä on erittäin selvä yhteys kouluyritteliäisyyteen. Minän ja suomalaisuuden lähelle arvioineet pyrkivät selviytymään koulunkäynnistään huomattavasti paremmin kuin ne, jotka ottavat etäisyyttä kulttuurijuuriinsa. Vertailun vuoksi otettakoon esimerkki kahden taustamuuttujan, iän ja luokan, erillisvaikutuksesta. Tulosten mukaan iällä itsessään ei näytä olevan merkitystä kouluyritteliäisyyteen. Suomalaisluokalla on oireellisesti paremmat tulokset kuin ruotsalaisluokalla, mutta sillä ei ole tilastollista merkitystä.

Kulttuuriyhteys merkitsee selvästi suurempaa tavoitetietoisuutta jatko-

opiskeluun nähden. Omaan kulttuuri-taustaansa tunnustautuvat ovat varmempia lukioon jatkamisestaan.

Myös iällä on tilastollisesti merkitsevä yhteys opiskelutietoisuuteen, tosin selvästi pienempi kuin kulttuurisiteellä. Yläasteella ollaan varmempia lukioon jatkamisesta kuin keskiasteella, mikä vaikuttaa luonnolliselta ja tuloksien kannalta johdonmukaiselta. Tulee kuitenkin panna merkille, että kulttuurisiteellä on iän tuomaa tavoitetietoisuutta suurempi vaikutus.

Iästä riippumatta minän ja suomalaisuuden lähelle arvioineet arvostavat sen hetkistä työtään, koulunkäyntiä ja siitä saatavaa oppia.

Ne, joiden minäarvio poikkeaa suomalaisarviosta, syyttävät oppimisvaikeuksista enemmän omia kykyjään kuin ne oppilaat, joilla on kiinteä yhteys kulttuuritaustaansa. Oppimisvaikeuksien projisoiminen omiin kykyihin voi olla oppilaan itsensä kannalta kohtalokasta ja pedagogisesta näkökulmasta turhauttavaa.

Yläasteella oppilaat luottavat enemmän omiin kykyihinsä. Iällä ja kulttuurisiteellä on kuitenkin ongelman kannalta kiintoisa yhteisvaikutus; kulttuurisiteen efekti on selvästi terävämpi keskiasteella. Pedagogisesti asia on kiintoisa siksi, että myönteisen oppimiskokemuksen ja kykyihinsä luottamisen pohja tulisi luoda opiskelun varhaisvaiheessa. Tulosten mukaan kulttuurisiteellä näyttää olevan tätä työtä tukeva vaikutus.

Koulutyön epäonnistumisen liittäminen kielivaikeuksiin ei näytä olevan yhteydessä kulttuurisiteeseen. Sitä vastoin iän osuus on tilastollisesti merkitsevä; keskiasteella oppilaat syyttävät epäonnistumisestaan enemmän kielivaikeuksia kuin yläasteella. Kulttuurisiteellä on oireellinen yhteys siihen, missä määrin siirtolaisuus koetaan koulutyössä epä-

onnistumisen syyksi. Minän ja suomalaisuuden lähelle arvioineet eivät syytä epäonnistumisestaan siirtolaisuustaan niin paljon kuin etäälle arvioineet.

Minän ja kulttuurijuurien välinen suhde näkyy myös koulumenestyksessä. Omiin juuriin sitoutuneilla on paremmat arvoserat kuin niillä, joilla ei ole kiinteää yhteyttä minän ja kulttuuritaustan välillä. Suhde-efektin merkitys näyttää myös terävöityvän iän myötä. Iällä itsessään ei sitä vastoin näytä olevan merkitystä.

Oppilaiden käyttäytymispiirteitä arvioitiin eri ulottuvuuksilla, kuten toverisuhteet, koulupinnaus, oppimisvaikeudet, häiriökäyttäytyminen jne. Oppilaiden omia, subjektiivisia kokemuksia haluttiin täydentää ulkopuolisella arvioinnilla, opettajien käsityksillä. Kyseessä on oppilaskuva, jonka luokanvalvoja yhteistyössä muiden opettajien kanssa on luonut arvioitavan tietyistä persoonallisuuden piirteistä. Tämä oppilaskuva ei rajoitu vain koulutilanteisiin, vaan ulottuu myös koulun ulkopuolelta saatavaan informaatioon. Tunnetusti kodin ja koulun välinen yhteistyö on Ruotsissa aktiivista ja monipuolista. Myös koulun pedagoginen varianssi leirikouluineen jne. antaa opettajille arvioperspektiiviä fyysisen luokkatilan taakse.

Minän ja suomalaisuuden lähelle arviointi näyttää ulkopuolisten arvioitsijoiden näkökulmasta merkitsevän oppilaan persoonallisuuden eheyttä, koulumotivaatiota ja viihtymistä. Häiriökäyttäytyminen, koulutyön vieroksunta ja tahalliset poissaolot olivat puolestaan leimallista niille, joilla ei ole kiinteää yhteyttä minän ja kulttuuritaustan välillä. Erittäin terävästi ero näkyi koulupinnausdimensiolla. Koulupinnaus on minimissään silloin, kun oppilaan minäar-

vio myötäilee suomalaisarviota ja hän on äidinkielisellä luokalla.

Minän ja suomalaisuuden läheinen yhteys näyttää merkitsevän myös yleistä psyykkistä hyvinvointia. Yleinen itsekäsityksen myönteisyys ei sitä vielä välttämättä takaa. Oleellista on se, missä suhteessa itsearviointi on kansallisarvioon. Sama trendi oli havaittavissa monissa muissakin edellä mainituissa tuloksissa.

Sekä kansainvälisyyskasvatuksen että ylikansallisten paineiden kannalta oli kiintoisa havainto, että omiin juuriin sitoutuminen merkitsee myös vieraan kulttuurin arvostamista. Terve, kansallisuuteen ankkuroitua identiteettiä näyttää tulosten mukaan merkitsevän itsearvostusta niin oman kuin valtakulttuurinkin parissa. Siirtolainen kokee kansallisesti kelpaavansa itselleen eikä aiheetta väheksy toisiakaan.

Minän ja suomalaisuuden lähelle arvioineet mieltävät työtä koskevat arvot sisällöllisesti motivoituneemmin kuin ne, jotka ottavat etäisyyttä omiin juuriinsa. Edelliset arvostavat tulevassa työssään enemmän mahdollisuutta itsensä toteuttamiseen ja järkipäiseen toimintaan kuin jälkimmäiset. Iällä, sukupuolella, paikkakunnalla ja monilla muilla taustatekijöillä ei näytä olevan sellaista merkitystä kuin kulttuurisiteellä.

Kiinteillä kulttuurijuuriilla on merkitystä myös yksilön elämänarvojen laadulliseen varianssiin. Ne, joiden itsearvio eri ulottuvuuksilla on etäällä suomalaisarviosta, etsivät lohtua elämäänsä aineellisista ja kaupallisista arvoista. Ulkoiset muodot näyttävät merkitsevän enemmän kuin itse kulttuurin sisältö.

Puolestaan ne, joiden minäkäsitys myötäilee suomalaiskäsitystä, arvostavat elämässään henkisiä arvoja. Ero tulee näkyviin myös ns. pehmeissä arvoissa, kuten ihmissuhteissa. Minän ja kulttuuritaustan yhteys merkitsee ihmis-

suhteiden arvostamista sekä niiden myönteisempää kokemista.

Pohdintaa

Kulttuurisiteen monitasoinen merkitys ihmisen elämäntilanteeseen herättää kiintoisia näkökulmia, joita on tarkoitus edelleen selvittää meneillään olevassa tutkimusprojektissani. Voidaan perustellusti kysyä, onko minän ja suomalaisjuurien suhteella enemmän merkitystä kuin niistä nähtävällä erilliseffektillä tai niiden yhteyksillä. Voisiko kyseessä olla eräänlainen "itseisarvo", jonka vaikutus ei ole välttämättä sidottu näiden kahden suureen — minän ja suomalaisuuden — omavaikutukseen? Ja jos on, niin millä tavalla.

Ainakaan tulosten mukaan kielteinenkin minäkäsitys ei ole sinänsä kohtalokasta, jos se on läheisessä yhteydessä kulttuurijuuriin. Vastaavasti myönteinen yleiskuva itsestä ei toimi riittävänä ennusteena, jos suhde suomalaisuuteen on etäinen. Olennaisempaa näyttää olevan minuuden kulttuurikytkentä kuin myönteinen minäkuva sinänsä.

Havainto panee pohtimaan identiteetin merkitystä nimenomaan oman kulttuuriminuutensa tiedostamisena, samaistumisena juuriinsa sellaisena kuin on. Ympäristön kehitys, sen muutoksenalaiset ilmiöt, voivat lyödä vaihtuvuuden ja tilapäisyyden leiman myös itsekäsitykseen ja kansallisarvioon. Niiden taustalta voi kuitenkin löytyä jotain invarianttia, joka ei välttämättä käy esiin tavanomaisissa analyyseissa.

Minän ja kulttuurijuurien välisen suhteen analyysillä on jatkossa tarkoitus löytää lisänäkökulmaa identiteetin kokonaisvaltaiseen tarkasteluun, myös suhteessa enemmistökulttuuriin, ruotsalaisuuteen. Arviointisuhteen ominai-

suuksia voidaan eritellä sekä arvioinnin myönteisyyden että erotuksen laadun dimensioilla. Erikseen voidaan katsoa minää ja suomalaisuutta koskevan myönteisyysfektin osuus sekä näitä koskevan suhteen vaikutus. Erotuksen laadun ulottuvuudella erillisefekti on puolestaan analysoitavissa sekä arvioinnin voimakkuuteen että suuntaan nähden.

Tietämys minuuden kulttuurisidonnaisuudesta voi täten edesauttaa identiteettiin liittyvien käsitteiden pelkistämistä ja niiden keskinäisten suhteiden uudenlaista problematisointia.

Kirjoittaja tekee parhaillaan tutkimusta ruotsinsuomalaisten lasten ja nuorten kansallisen ja minäidentiteetin välisistä suhteista.

Terve, kansallisuuteen ankkuroituva identiteetti merkitsee itsearvostusta niin oman kuin valtakulttuurinkin parissa.